

Zöhrab BAXŞƏLİYEV
Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsinin dekan müavini,
tarix elmləri namizədi, dosent

PROFESSOR A.A.XƏLƏFOVUN ELMİ MƏKTƏBİ

Aqillərimiz haqlı olaraq deyirlər ki, sənətin, peşənin pisi və yaxud yaxşısı olmur, onları işlədənlərin, öz fəaliyyətlərində necə istifadə edənlərin fərqi vardır. Bu deyim bəriz nümunəsini Azərbaycanın görkəmli kitabxanaşünas alimi, bu elmin inkişafında əvəzsiz xidməti olan Bakı Dövlət Universiteti kitabxanaşünaslıq kafedrasının müdiri, professor A.A.Xələfovun böyük elmi uğurlarında və nailiyyətlərində öz əksini tapmışdır.

Dünyanın iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş bir sıra mədəni ölkələrindən fərqli olaraq, Azərbaycan cəmiyyətində bir o qədər də layiq olduğu qiymətini ala bilməyən kitabxana işi və onunla məşğul olan kitabxanaşünaslıq elmi sahəsində professor A.A.Xələfovun hazırda qazandığı elmi nüfuzu digər prioritet fundamental elm sahələrində tək-tək görkəmli alimlər qazanmışlar ki, onları da barmaqla saymaq olar.

Bu böyük nailiyyətlər görkəmli alimin ağır zəhmətinin çoxtərəfli elmi, təşkilatçılıq və ictimai fəaliyyətinin, şəxsi insani keyfiyyətlərinin nəticəsində qazanılmışdır. Bütün bu elmi nailiyyətlər təkcə alimin şəxsi nüfuzunun yüksəlməsinə deyil, daha çox Azərbaycan kitabxanaşünaslıq elmi nüfuzunun yüksəlməsinə səbəb olmuş və onun dünya kitabxanaşünaslıq elminə inteqrasiyasına böyük təsiri olmuşdur. Eyni zamanda bu elmi nailiyyətlərin Azərbaycanda kitabxana işinin elmi əsaslarla inkişafına çox önəmli təsiri vardır.

Keçmiş sovet məkanında kitabxanaşünaslıq və bibliografyaşünaslıq elmi sahəsində öz elmi məktəbini yarat-

mış bir neçə alimdən biri və Azərbaycanda birinci olan görkəmli alim, professor A.A.Xələfovdur.

Məlumdur ki, kitabxanaşünaslıqda elmi məktəbin meydana gəlməsi, inkişafı, fəaliyyət göstərməsi və dağılması problemi dünya elmsünaslığında lazımi dərəcədə tədqiq edilməmişdir. Elmi məktəb haqqındakı sözlər və fikirlər yalnız ayrı-ayrı alimlərin və ali məktəblərin yubileylərinə həsr olunmuş tarixi günlərdə söylənilmişdir. Mütəxəssislərin qeyd etdiyi kimi burada başlıca çatışmayan cəhət odur ki, elmi məktəbə münasibətdə ümumiləşdirilmiş, formalaşdırılmış yanaşma nə kitabxanaşünaslıqda, nə bibliografyaşünaslıqda, nə də sənəd-kommunikasiya istiqamətli başqa elmlərdə vardır. Yeri gəlmişkən qeyd edilməlidir ki, hazırda elmi məktəb anlayışına müraciət olunmasının başlıca səbəbkarı professor A.Xələfovdur. Bu 2001-ci ilin sonunda qeyd olunacaq 70 illik yubileyi ərəfəsində onun elmi məktəbi haqqında yazılan ilk məqalədir. Baxmayaraq ki, alimin elmi məktəbi keçən əsrin 50-ci illərinin sonunda meydana gəlmiş, 60-70-ci illərdə inkişaf edib formalaşmış və artıq 30 ilə yaxındır ki, çox səmərəli fəaliyyət göstərir.

Azərbaycanda kitabxana işinin və kitabxanaşünaslıq elminin inkişafında xüsusi xidməti olan professor A.Xələfovun elmi məktəbi haqqında son illərdə ayrı-ayrı məclis və yubileylərdə ara-sıra qeyd olunsada, bu elmi məktəb yaradıcısının 50 ilə yaxın bir dövrü əhatə edən elmi, təşkilatçılıq və ictimai fəaliyyəti mütəxəssislər tərəfindən elmi cəhətdən əsaslandırılmış şəkildə geniş ictimaiyyətə çatdırılmamışdır.

Bunun da əsas səbəblərindən biri, qeyd olunduğu kimi elmi məktəbə yanaşmanın tam formalaşmış, bitkin bir meydanının olmamasıdır.

Lakin elmsünaslığın və digər elmlərin təcrübəsi göstərir ki, hazırda elmi məktəbin ən azı altı tipi vardır. Onların əsasında kitabxanaşünaslıq və bibliografyaşünaslıq sahəsində elmi məktəbin statusunu müəyyən etmək olar. Bunlar

malik olduqları statusun yüksəlməsi ardıcılığı ilə yerləşmişlər. Hər bir növbəti tip özündən əvvəlki tipin əsas əlamətlərini özündə cəmləşdirir. Elmi məktəb şərti olaraq elm-təhsilə və şəxsi elmə bölünür.

1. Elm-təhsil tipli məktəb, ali məktəblərdə pedaqoq-tədqiqatçıların rəhbərliyi ilə gənc tədqiqatçıların hazırlanması üçün nəzərdə tutulmuşdur. Bu hazırlıq tələbələrle elmi-tədqiqat işinin müxtəlif forma və metodları ilə həyata keçirilir. Bu tip elmi məktəbin əhəmiyyəti çox böyükdür. Bu istedadlı tələbələr üçün elmə vəsiqə verir.

2. Elm-təhsil tipli məktəb, elmi rəhbərdən və onun tələbələrindən ibarət, aspiranturada, doktoranturada onun tələbəsi olub, dissertant yolu ilə dissertasiya müdafiə edənlərdir. Bu müxtəlif elmlərdə o, cümlədən kitabxanaşünaslıqda nisbətən geniş yayılmış elmi məktəb anlayışıdır.

3. Elmi cəmiyyət məktəbin başçısı ilə - tanınmış alimlərin, konkret elmin hər hansı bir və ya bir neçə bölmələri üçün vacib olan konseptual ideyaların və metodoloji yanaşmanın bölüşdürülməsidir. Məktəb başçısının təsiri ilə, onun təşkilati, rəhbərliyi altında əksər hallarda bir və ya bir neçə elm daxili problemlərin tədqiqində böyük müvəffəqiyyətlər qazanılır.

4. Elmi yeni stilli fikirlərlə, onun tarixində yeni paradigma və yeni dövrü (mərhələ) təmin edə bilən əla bir fundamental nəzəriyyə yaratmış istedadlı alim, hamı tərəfindən qəbul edilmiş liderin başçılıq etdiyi elmi cəmiyyət.

5. Əlaqəli elmi fənlərin elmi cəmiyyəti - bu elmi məktəbin lideri - görkəmli alim tərəfindən irəli sürülmüş və işlənmiş ümumi fundamental ideyaların birləşməsi.

Bu elmi ideyalar (nəzəriyyələr) məktəb proqramının əsas məzmununu təşkil edir və əlaqəli elmi biliklər kompleksinin konseptual şəkildə yenidənqurulmasına istiqamətləndirilmişdir.

6. A. Eynşteyn, N. Bor, Ç. Darvin və digər dahi alimlərin elmi məktəbi tipli nəhəng, elmlərarası və ümumelmi

məktəblər. Onların nailiyyətləri cəmiyyətin elmi-texniki tərəqqisinə inqilabi təsir göstərir.

Professor A.A. Xələfovun elmi məktəbi üçüncü tipə uyğun gəlir və dördüncü tipə aydın şəkildə keçməyə meyllidir.

Bu alim üçün əslində dörd əsas tipin hamısı xarakterikdir. Onların arasında alimin elmi məktəbinin özəyini təşkil edən, onun elmi rəhbərliyi ilə namizədlik dissertasiyası müdafiə etmiş tələbələrdir. Bu günə qədər onun on bir nəfər tələbəsi namizədlik dissertasiyası müdafiə edərək alimlik dərəcəsi almışdır. Belə bir göstəriciyə kitabxanaşünaslıq elmi sahəsində keçmiş sovet məkanında yalnız bir neçə alim (professorlar K.İ. Abramov, N.Y. Stolyarov, N.K. Kartaşov, A.Y. Ayzenberq və b.) nail olmuşlar. Zaqafqaziya və Orta Asiya respublikalarının alimləri arasında belə yüksək göstərici yalnız professor A.A. Xələfova məxsusdur.

Respublikada kitabxanaşünaslıq elmi sahəsində, iki elmin qovşağında (07.00.02 və 05.25.03) tarix elmləri namizədi və (13.00.01 və 05.25.03) pedaqoji elmlər namizədi alimlik dərəcəsi almaq üçün dissertasiya müdafiə etmiş tədqiqatçıların hamısının elmi rəhbəri professor A.A. Xələfov olmuşdur. Onun rəhbərliyi ilə H. Həsənov, T. Quliyev, E. Bədəlov, M. Həsənov, X. İsmayılov, Z. Baxşəliyev, A. Abbasova, A. Əliyev, M. Məmmədov, E. Əhmədov, Ə. Nəcəfov elmlər namizədi alimlik dərəcəsi almışlar. Hazırda onun rəhbərliyi ilə 2-3 doktorluq dissertasiyası işlənir.

Bunlarla yanaşı professor A. Xələfov təkcə respublikada deyil, keçmiş sovet məkanında kitabxanaşünaslıq və bibliografyaşünaslıq elmi sahəsində 10-dan artıq namizədlik və doktorluq dissertasiyalarının rəsmi opponenti olmuş ilk və yeganə azərbaycanlı alimdir.

A.A. Xələfovun elmi məktəbinə təkcə onun rəhbərliyi ilə dissertasiya müdafiə etmiş tələbələri deyil, eyni zamanda respublikanın tanınmış kitabxanaşünas və bibliografyaşün-

nas alimlərini də aid etmək olar. Bunlardan ilk öncə R.Kazımov, Ə.Rüstəmov, Z.Əliyevi, B.V.Allahverdiyevi, Ə.Xələfov, N.İsmayılov, S.Rzayevi və b.göstərmək olar.

A.A.Xələfov öz yetirmələrinin və tələbələrinin vasitəsi ilə Azərbaycan kitabxanaşünaslıq elminin elmi, nəzəri cəhətdən yüksəlməsinə və dərinləşməsinə nail olmuş, bununla da mənsub olduğu və başçılıq etdiyi elmi məktəbin statusunu daim qaldırmışdır.

Professor A.A.Xələfov ilk dəfə olaraq Azərbaycanda kitabxana işi tarixini elmi əsasda, fundamental şəkildə öyrənməklə kitabxanaşünaslığın elmi metodologiyasına və tədqiqat metodlarına ciddi şəkildə təsir edən yeni elmi ideyalar, fikirlər gətirmiş, qiymətli təklif və tövsiyələr vermişdir. Onun elmi fikir və nəzəriyyələri Azərbaycan kitabxanaşünaslıq elminin inkişafına əsaslı təsir etmiş və sovet kitabxanaşünaslığında onun layiqli yerini müəyyənləşdirmişdir.

Bu günə qədər alimin qələmindən 20-yə qədər kitab və yüzə qədər elmi məqalə çıxmışdır. Azərbaycanda kitabxana işinin inkişaf salnaməsini yaratmış bu kitab və elmi məqalələrlə professor A.Xələfov tarixi kitabxanaşünaslıq tədqiqatı məcrasında kitabxanaşünaslığın mənbə bazası sahəsində fundamental elmi işləmələrin əsasını qoymuşdur.

Azərbaycan Respublikası öz müstəqilliyini bərpa edib, demokratik inkişaf yoluna qədəm qoyduğu dövrdən keçən son on ildə professor A.Xələfovun elmi yaradıcılığında və ictimai fəaliyyətində qabarıq nəzərə çarpan amil Azərbaycan kitabxanaşünaslıq elminə dünya kitabxanaşünaslıq elminin tərkib hissəsi kimi inkişafına, onun elmi metodologiyasının və metodlarının bəşəri dəyərlər əsasında formalaşmasına xüsusi diqqət yetirməsidir. Alimin bu problemlər ətrafında yazdığı son kitab və məqalələr öz yeniliyi ilə müasir dünya kitabxanaşünaslığının ümumi durumunu səciyyələndirməyə, mövcud problemlərin həlli yollarını araşdırmağa qiymətli ideyalar verir. Xüsusilə bu baxımdan

A.Xələfovun «Azərbaycanda ali kitabxanaçılıq təhsili» (Bakı, 1998. - 126 s.), «Kitabxanaşünaslığa giriş» Dərslik (3 hissədə) (Bakı, 2001. - 400 s.) kitablarını, «Kitabxanaşünaslıq və bibliografiya: elmi-nəzəri və təcrübi jurnal»da (1999-cu il, 2-ci sayda) dərc edilmiş «Müasir kitabxanaların sosial funksiyaları» adlı məqaləni və b. göstərmək olar.

Professor A.A.Xələfov elmi məktəbin lideri kimi təkcə qeyd olunan kitabxanaşünas alimlər yetirməklə, yüksək fundamental elmi-tədqiqat işləri aparmaqla, yeni nəzəriyyə və elmi konsepsiyalar yaratmaqla məhdudlaşmur. O, eyni zamanda yüksək təşkilatçılıq qabiliyyətinə malik böyük ictimaiyyətdir.

Məlumdur ki, Azərbaycanda ilk yüksəkixtisaslı kitabxanaçı kadrları hazırlayan BDU-nun kitabxanaçılıq fakültəsinin ilk dekanı (25 il) professor A.Xələfov olmuşdur. Azərbaycanda kitabxanaşünaslığın elmi mərkəzi funksiyasını yerinə yetirən alim 40 ilə yaxındır ki, kitabxanaşünaslıq kafedrasına başçılıq edir.

Keçmiş sovet təhsili sistemində beş illik təhsil planı ilə kitabxanaçı kadrların hazırlanmasına Vilyus Dövlət Universitetindən sonra A.Xələfovun təşəbbüsü ilə BDU-nun kitabxanaçılıq fakültəsi keçmişdir.

Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin 1998-ci ilin sonunda qəbul etdiyi ilk milli "Kitabxana işi haqqında" qanunun layihəsini professor A.Xələfovun rəhbərlik etdiyi işçi qrup işləmişdir.

Azərbaycanda kitabxanaçıların ilk peşəkar birliyi - Azərbaycan Kitabxanaçılar Cəmiyyəti professor A.Xələfovun təşəbbüsü və gərgin zəhməti nəticəsində yaradılmış (1999-cu il) və hazırda onun prezidentidir.

Respublikada kitabxana işinin kompüterləşdirilməsinin elmi və planlı şəkildə aparılmasının ilk təşkilatçısı da A.Xələfovdur. Belə ki, 2000-ci ildə onun prinsipal və ardıcıl fəaliyyəti nəticəsində BDU-nun Elmi kitabxanası və kitabxanaçılıq fakültəsi nəzdində öz rəhbərliyi ilə «Kitabxana-

ların kompüterləşdirilməsi» laboratoriyası yaradılmışdır. Bütün bunlar professor A.Xələfovun təşkilatçılığı və rəhbərliyi ilə həyata keçirilmiş böyük işlərin məhdud bir göstəricisidir.

A.Xələfovu Azərbaycan kitabxana ictimaiyyətinin və kitabxanaşünaslıq elminin lideri kimi xarakterizə edən elmi təşkilatçılıq fəaliyyəti bunlarla məhdudlaşmır. Öz gündəlik elmi yaradıcılıq, elmi təşkilatçılıq, ictimai fəaliyyətinin və ən başlıcası vətəndaşlıq hissəsinin məsuliyyətini dərindən dərk edən alim daim öndə getməyin çətinliklərinə baxmayaraq yaşının ən müdirik çağında belə cavan həmkarlarına öz prinsipliyyəti, işgüzarlığı və əzmkarlığı ilə nümunədir.

Demək olar ki, kitabxanaşünas alim kimi məşğul olduğu elm sahəsində Azərbaycanda və keçmiş sovet məkanında bir sıra birinciliklər professor A.Xələfova məxsusdur.

Belə ki, professor A.Xələfov kitabxanaşünas alim kimi Azərbaycanda ikinci dünya müharibəsi dövrü arxa cəbhədə fəal əməyinə görə "Böyük Vətən müharibəsində (1941-1945-ci illər)" rəşadətli əməyinə görə medal ilə təltif olunmuş ilk şəxsdir.

-Kitabxanaçılıq fakültəsinin ilk dekani olmuşdur.

-Kitabxanaşünaslıq elmi sahəsində namizədlik və doktorluq dissertasiyası (doktorluq sahəsində hələ ki, yeganədir) müdafiə etmiş və professor olmuş ilk alimdir.

-Kitabxanaşünas alimlər arasında Azərbaycanda və Rusiya Federasiyasında (Sovet dövründə) ixtisaslaşdırılmış müdafiə şuralarının üzvü və rəsmi opponenti olmuş, Azərbaycan kitabxanaşünas alimləri arasında fəxri ad və "Şöhrət" ordeni almış, Azərbaycan kitabxanaşünas alimləri arasında Beynəlxalq İnformasiyalaşdırma Akademiyasına həqiqi üzv seçilmiş, kitabxanaşünas alimlər arasında Azərbaycanda və keçmiş sovet məkanında Məkkə və Kərbəla ziyarətinə getdiyi üçün Hacı, Kərbala titulu qazanmış ilk şəxsdir.

Kitabxanaşünas alim kimi A.Xələfova məxsus olan birinciliklərin sayını artırmaq da olar. Lakin bütün bunlar və digər qeyd olunan keyfiyyətlər imkan verir ki, Azərbaycanda və yaxın xarici ölkələrdə yaxşı tanınmış, kitabxanaşünaslıq sahəsində Azərbaycanda yeganə olan elmi məktəbin lideri kimi onu xarakterizə etsin, kitabxanaşünaslıq elm xadimləri və kitabxana ictimaiyyəti professor A.Xələfovun alimlik və elmi təşkilatçılıq qabiliyyətini qeyd etməklə ictimai fəaliyyətini səciyyələndirsin.

Böyük kitabxanaşünas alimin 70 illik yubileyi cərəfəsində yazılmış bu məqalənin professor A.A.Xələfovun elmi məktəbi haqqında geniş ictimaiyyətə çatdırılması istiqamətində atılmış ilk addım hesab etmək olar. Şübhəsiz ki, alimin növbəti 80, 90, 100 illik yubileylərinə qədər daha sanbalı, geniş elmi məqalələr yazılacaq, elmi-tədqiqatlar aparılacaq və kitablar nəşr ediləcəkdir.

